

OSNOVNI POJMI PRI MITOLOGIJ.

Študijsko gradivo za 2. in 3. letnik pri predmetu Uvod v mitologijo v okviru dodiplomskega študija Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Študijsko leto: 2024/2025

DOC. DR. SAŠA BABIČ

INŠTITUT ZA SLOVENSKO NARODOPISJE, ZRC SAZU

1. TERMINOLOGIJA

Izvor besede MIT

➤ Slovenski etimološki slovar (Marko Snoj, 2015):

Prevzeto po zgledu nem. Mythos in lat. m̃ythos iz gr. m̃ythos '**zgodba, pripoved, povest, govor, dogodek, zgodovina**', kar je verjetno sorodno z gr. m̃ydzō '**stokam**' (Kl, 495, Fr II, 264), nperz. mōja '**tožba**', pslovan. *m̃yslъ, sloven. **m̃isel** (Po, 743).

Nejasna etimologija:

- MU (mú), medmet, ki pomeni **blebetanje, čvekanje**
- MA (mu), *ma** indoevropski koren za besedo *mama*: zvok, ki ga dojenček ustvarja pri dojenju, cmokanje (materinska zveza)
- Gr. Beseda MUOS (mythos), pomeni ,hrepeneti po nečem, biti nekam usmerjen‘

- Pomen besede mit:
 - Originalen pomen: govor, beseda, govorjenje
 - Pri Grkih: resnično ali izmišljeno govorjenje (ni jasno)
 - Homer: zgodba ali pripoved; izmišljena pripoved
 - Od Herodota dalje: izmišljena podoba (fikcija), nasprotje logosa
 - Dundes: mit pogosto zamenjujemo z lažjo, fikcijo, neresničnostjo

Mitologija

Prvotno: pripovedovanje zgodb

Danes: obsega strokovne raziskave mitov, sklop mitov oz. mitičnih pripovedi (Grki, Skandinavci ...); fikcija

Tehnično: preučevanje mitov

Demitologizacija

- Mit obravnava kot napako, laž, nekaj, kar ni res
- Mit kot nekaj slabšalnega, negativnega
- V pogovornem jeziku: mit je pravljica, fikcija, nekaj neresničnega

Nekateri avtorji se izogibajo izrazu mit

- Poteka na različnih nivojih:
 - Zavrže se mitološko tradicijo: mitično obdobje se zanemari, pride racionalna doba; mitično tradicijo naj bi nadomestila znanost; posledica evolucije.
 - Interpretativna demitologizacija: mite se interpretira kot simbole predstave = mitom ni treba verjeti; delna mitologizacija
- ❖ MITOLOGIZACIJA: na podlagi novih znanj in dejstev tvori nove mite
- ❖ REMITOLOGIZACIJA: spreminjanje mitov in vzpostavitev novih podob in simbolov tistim mitom, ki jih družbi ni uspelo izničiti

DEFINICIJA MITA

Mit je sestavljen iz jezika, motivi so pogosto upodobljeni

Mit je predvsem PRIPOVED, tekst, ki pripoveduje o pomembnih dogodkih, o bistvenih dogodkih za zgodovino in usodo celotnega vesolja in rodu, ki mu uporabniki mita pripadajo.

Dundes uporablja izraz *sacred narrative* = skrivnostna, onostranska pripoved:

„A myth is a sacred narrative explaining how the world and man came to be in their present form.“

Motiv iz grške mitologije:
Trojanska vojna

Bascom: 3 žanri slovstvene folklore

- Pravljica (domišljajska, zaključena celota, estetski učinek, etnološka vsebina / čudežna pravljica: zgodnji mitični motivi, socialna funkcija, resnično življenje pripovedovalcev, lokalna ljudska verovanja);
- Povedka (prozna, domišljajska, sveta; bajčne povedke, razlagalne povedke, legendne, zgodovinske ...);
- Mit (oblika prozne folklore; resnična zgodovinska preteklost)

OBLIKA	VEROVANJE	ČAS	KRAJ	ODNOS	GLAVNE OSEBE
MIT	Dejstvo	Oddaljena preteklost	Drugačen svet (drug ali zgodnejši)	Sveti odnos	Ne-človek
POVEDKA	Dejstvo	Bližnja preteklost	Današnji svet	Posvetni odnos	Človek
PRAVLJICA	Fikcija	Kadarkoli	Kjerkoli	Sveti ali posvetni odnos	Človek ali ne-človek

Mit

- **Oblika pripovedne/prozne folklore**, ki ga imajo v družbah, kjer jih pripovedujejo za **resnična dejstva**, kar se je **zgodilo v daljni preteklosti**.
- Bili so **ustvarjeni v preteklosti**.
- Glavne osebe so bogovi, božanstva, običajno ne ljudje.
- Dejanje je postavljeno v **daljno preteklost (zgodnji svet)**.
- Tema mitov je npr. **izvor** človeka, rastlin, živali ...
- Miti so številčno **omejeni**.
- **Nimamo več živih mitov v Evropi**.
- Sprejeti so na podlagi verovanja, so utelešenje dogme.

V definiciji mita se pojavljajo trije kriteriji:

- Mit
 - je **zgodba**,
 - ukvarja se s **svetim**,
 - dogodki v sveti zgodbi so postavljeni v **preteklo obdobje**, ki je kvalitativno drugačno od sedanjosti.
- Bascom poudarja tudi **kvantiteto** oblik: mitov je omejeno število.
- Dundes v uvodu *Sacred Narratives* predlaga v pomoč pri razlikovanju med žanri idejo „časa“:
 - Pravljica je izven časa ali kadarkoli.
 - Pred mitom ni sveta in človeka (mit je nekako v spodnji polovici sredine, če je sredina trenutek kreacije; povedka spada v zgornjo polovico, tj. po trenutku kreacije).
- Kritika: ODNOS DO GRADIVA določa mit, ne gradivo samo (Dundes).
- Mit je socialno močna tradicijska zgodba (Richard Buxton); trije ključni elementi: zgodba – tradicija – družbena moč.

Prehajanje med žanri

Briggs (1972) loči

- sekundarne mite (razlagalne povedke) -> etiološke povedke <- kadar miti poskušajo razložiti izvor geografskih / živalskih potez, lastnosti, ritualov ipd.,
- visoke mite (*high myth*) (stvarjenje sveta, bogov). Visoke mite je v Evropi pogoltnilo krščanstvo.

Miti se ukvarjajo z dejanji bogov in polbogov, stvarjenjem sveta in njegovih prebivalcev in z izvorom religioznih ritualov (Jan Harold Brunvand).

Motivi, ki bi lahko bili mitičnega izvora: nastanek delov pokrajine iz ljudi, velikanov, lastnosti nekaterih živali, povedke o onem svetu in potovanje tja, na oni svet, kot npr. jama, kjer spijo junaki ...

Bog je naredil svet. Na vrhu Nanosa mu je ostalo še precej kamenja. Ni vedel, kam bi ga dal. Malo se je oziral okoli in se domislil. Poklical je angela, svojo desno roko, ukazal mu je pobrati vse tisto kamenje v žakelj, potem pa ga je poslal čez Vipavsko dolino k morju. Tam da naj strese vse v vodo. Ko je prišel na vrh Kobdilja, se je znašel za njim hudič. Najbrž je bil tisti iz Kobdiljskega Pekla, in mu naredil veliko luknjo v žakelj. Angel ni dolgo nič opazil. In je zgubljal kamenje ravno nad našimi kraji. Tako je nastal Kras.

KRAS (ŠMITEK Z., OD KOD JE TA NAŠ SVET, 2000)

Naši očetje so nekoč stanovali v vzhodnih deželah, tam kjer sije sonce in greje sonce leto in dan, kjer je obilo zlata in bogastva brez mere. Toda sčasoma so se ljudje v tistih krajih pomnožili in naši očetje so se napotili iskat novih selišč.

Miroljubni, kot so bili, so rajši zapustili kraj obilne sreče, kot da bi se bili ruvali in pobijali. Popotnim je boginja, ki jih je ljubila zavoljo miroljubnosti, dala zrno, rekoč: *»Koderkoli boste potovali, vsadite to zrno. Kjer bo ozelenelo in zraslo, tam ostanite, ako pa v treh dneh ne bo ozelenelo, ga izkoplajte in se pomaknite dalje.«*

Nikjer ni zrno ozelenelo: ne na bregu morja Črnega, ne na poljskih planjavah, ne po nemških gorah. V zemlji slovenski pa je zrno ozelenelo in se bo belo razcvetelo. Rodilo je okusen in koristen sad. Še dandanašnji seje Slovenec ajdo.

Kadar pa pritisne suša ali pa ajdo popari slana, takrat je slabo za slovenskega kmeta.

AJDOVO ZRNO

Kralj Matjaž je bil dober kralj. Dal je same zlate kovati. Drugega denarja sploh niso poznali. Zato so bili takrat res zlati časi. Pod košatimi lipami so naši očaki vsak dan rajali in v svetle kozarce natakali rujno vince. Bil je kralj Matjaž slovenski kralj, naše gore list. Izbralo si ga je ljudstvo na Gosposvetskem polju in v starem Krnskem gradu je imel svoj prestol. Noč in dan so bila odprta grajska vrata in vsak revež si je lahko izprosil milosti in pravice.

Ker pa je bil kralj bogat vladar, so mu drugi kralji zavidali. Nekoč je iz onega kraja, kjer sonce zahaja, prišlo toliko sovražnikov nad Matjaža kot gosenic na repišče. V krvavem boju so pokončali njegovo vojsko do sto zvestih junakov. Ker pa je bil pravičen kralj, ni bil ubit, ampak ko ga je na begu sovražnik že mislil zajeti, se je odprla skala v Rečicah, do katerih je pobegnil, in ga skrila pred sovražnikom. Tam sedaj počiva s svojimi junaki, in kadar mu bo brada zrasla devetkrat okoli mize, ga bo gora dala nazaj, da bo s rečno vladal slovenskemu rodu.

Izvoljencem se večkrat posreči, da pridejo do njega. Pri Rečicah je bil kovač in ta je na gori iskal glogovega ročnika za kladivo, pa je našel duplo, skozi katero je v hipu prišel v prečuden svet. Kralja Matjaža je videl pri okrogli mizi sedeti in dremati. Na mizi je ležala debela mošnja zlatov. Kovač jo je vzel in bil odtlej bogat mož.

Zlasti na starega leta dan se to duplo lahko vidi.

KRALJ MATJAŽ

MIT IN LITERATURA

Paradigma v 19. st.: mit in pravljica genetsko sorodna:

Brata Grimm: pravljice so ostanki mitov, pravljica je razvalina mitov.

J. de Vries: pravljica je sekularizirana varianta mita.

Propp: v čudežni pravljici najdemo dva sklopa motivov:

- Iniciacijski: pravljica se nanaša na iniciacijo; dokler je bila iniciacija povezana z rituali, je bila kot mit, ko se zgodba osamosvoji, postane pravljica = GENETSKA ZVEZA MED MITOM IN PRAVLJICO
- Ideje/motiv o smrti.

Mit je estetska literarna stvaritev (zgodba, fikcija, stvaritev človeške imaginacije):

- Richard Chase: beseda mit pomeni zgodbo: mit je zgodba, pripoved ali pesem; mit je literatura in ga je treba razumeti kot estetsko stvaritev človeške imaginacije.
- A. B. Rooth: mit je predvsem literarna stvaritev.

MIT IN RELIGIJA

Mit je religiozni dokument (antropologi, religiologi), celo jedro kulture ali religije: verovanja svojo verbalno ekspresijo najdejo v mitu in neposrednih kognitivnih izjavah.

- Meje med mitom/dogmo/ritualom so zelo zamegljene. Dogma je niz postavk/predstav o stvarjenju univerzuma; dogme so potrjene z miti.
- Večina avtorjev se strinja, da mit opravlja neko religiozno funkcijo, čeprav je hkrati sam svoj žanr.

MIT IN RITUAL

Različna mnenja: nekateri mit povezujejo z ritualom, sicer besedilo ni mit.

V. Belaj: mit je sveti tekst, ki se pripoveduje med rituali = mitoritualistični pristop.

Kirk: v grobem obstajata dva tipa mitov, kjer predvidevamo ritualni izvor:

- Sprava in žrtev
- Plodnostni obredi (teme motivov so žrtveni kozli, pretepanje, zažiganje)
- Obred iniciacije/prehoda (izolacija, boji, preizkusi)

To niso edine teme mitov, je mnogo drugih, ki nimajo nobene zveze z rituali.

Zakaj miti?

1. V sodobnem človeku je podzavesten prežitek mitologije – **domišljija naj se napaja v mitih/mitični preteklosti.**
2. **Za identiteto so pomembni politični miti** – ljudje potrebujejo zgodbe o izvoru.
3. Miti, ki **razlagajo simbole in govorijo o izkušnjah.**

Mitizem po Levi-Straussu: skupno jedro verovanja po celi Evropi.

19. st. Taylor in Lang so pokazali, da se v folklori pojavljajo iste teme -> folklor je univerzalna:

1. MONOGENEZA: pomeni en izvor (element je bil izmišljen na enem kraju in času; na razne konce se razširi z difuzijo po nekih kanalih).

2. POLIGENEZA: nastanek v več kot enem kraju in času:

- **Časovno usmerjeni:** predvidevali so, da sta narava in delovanje psihe enotna po vsem svetu; isti psihološki procesi se manifestirajo po vsem svetu.
- **Evolucionisti:** trdili so, da grejo vsa ljudstva čez iste razvojne stopnje kulturnega razvoja; ko smo na isti stopnji, ljudje med seboj kopirajo iste zgodbe.
- Podobne izkušnje opisujemo na podoben način: primerljive izkušnje lahko opišemo v primerljivih primerih.

Moderne teorije mit razumejo kot:

- Vir kognitivnih kategorij
- Oblika simbolne ekspresije
- Projekcija podzavesti
- Integrativni faktor človekovega prilagajanja na življenje
- Načrt vedenja
- Legitimacija socialnih institucij
- Označevalec pomembnih stvari
- Zrcalo kultur, socialne strukture ipd.
- Rezultat zgodovinske situacije
- Religiozna komunikacija
- Religiozni žanr
- Medij za strukturo

Definicij in razlag mitov je veliko

(npr. projekcija podzavesti, načrtno vedenje, simbolna ekspresija ...), pristopi so različni glede na raziskovalce:

- Pogledi na mit so odvisni tudi od tega, na kateri tip mitologije naleti raziskovalec na terenu.
- Filologi (grški miti)
- Teologi (prisotnost mitov v Bibliji)
- Antropologi (ponotranjenje strukturnih vzorcev z miti)
- Folkloristi (mit kot tekst)
- Psihologi (mit kot projekcija notranjih dilem, tesnob)
- Vrste mitov (Brunvand):
 - Miti primitivnih ljudstev
 - Miti Bližnjega vzhoda (antični miti in Bližnji vzhod)
 - Miti v Indiji in Daljnem vzhodu
 - Miti severne Evrope (Skandinavija)

2. KOZMOGONSKI MITI

KOZMOGONSKI MITI = MITI O STVARJENJU SVETA

- Govorijo o dogodkih na začetku sveta, o tem, kako je nastal kozmos, človek ...
- Mit je vedno poročilo o stvarjenju, kaj se je RES zgodilo v preteklosti – zgodba je razumljena kot resnična.
- Mitopoetična doba (Toporov): obdobje, ko je bil mit še v močni poziciji, ritual se izvaja v polnosti.
- Človek si je z miti razlagal nastanek sveta; mit govori o tem, kako je s pomočjo dejanj nadnaravnega bitja nastala realnost, najsi bo celotna realnost, kozmos ali pa le del realnosti.
- Mit je razumljen kot sveta zgodba, torej resnična zgodba -> kozmogonski mit je torej „resničen“ zato, ker ga dokazuje obstoj sveta.

Glavna vsebina tekstov iz opozicij: BORBA, KAOS vs. KOZMOS

- 1. del teksta opisuje: KAOS, kako je bilo pred stvaritvijo sveta; uporabljajo se negativne trditve, npr. ne neba ne zemlje, ne noči ne teme, ne svetlobe, ne ničesar
- 2. del teksta opisuje KOZMOS – nastanek elementov in univerzuma (ločitev od bolj splošnega k partikularnemu), npr. loči se nebo od vode, loči se svetloba od teme ... - gre bolj v podrobnosti, stvari se začnejo bolj oblikovati; niz pozitivnih trditev.

Rig Veda X 129, 1-3

1. THEN was not non-existent nor existent: there was no realm of air, no sky beyond it.
What covered in, and where? and what gave shelter?
Was water there, unfathomed depth of water?
2. Death was not then, nor was there aught immortal: no sign was there, the day's and night's divider. That One Thing, breathless, breathed by its own nature: apart from it was nothing whatsoever.
3. Darkness there was: at first concealed in darkness this All was indiscriminate chaos. All that existed then was void and formless: by the great power of Warmth was born that Unit.

Hopi myth

The first world was Tokpela [Endless Space].

But first they say was only the Creator, Taiowa. All else was endless space. There was no beginning and no end, no time, no shape, no life. Just an immeasurable void that had its beginning and end, time, shape, and life in the mind of Taiowa the Creator.

Enuma Eliš

When on high the heaven had not been named,
Firm ground below had not been called by name,
Naught but primordial Apsu, their begetter,
(And) Mummu*—Tiamat, she who bore them all, Their waters commingling as a single body;
No reed hut had been matted, no marsh land had appeared,
When no gods whatever had been brought into being,
Uncalled by name, their destinies undetermined—
Then it was that the gods were formed within them.

Poetic Edda

I remember the giants
born so long ago;
in those ancient days
they raised me.
I remember nine worlds,
nine giantesses,
and the seed
from which Yggdrasil sprang.

It was at the very beginning,
it was Ymir's time,
there was no sand, no sea,
no cooling waves,
no earth,
no sky,
no grass,
just Ginnungagap.

PRVA MOJZESOVA KNJIGA (GENEZA)

ZAČETKI SVETA IN ČLOVEŠTVA

Bog ustvari vesolje in človeštvo

1

¹ V začetku je Bog ustvaril* nebo in zemljo. ² Zemlja pa je bila pusta in prazna, tema se je razprostirala nad globinami in duh Božji* je vel nad vodami.

³ Bog je rekel: »Bodi svetloba!« In nastala je svetloba. ⁴ Bog je videl, da je svetloba dobra. In Bog je ločil svetlobo od teme. ⁵ In Bog je svetlobo imenoval dan, temo pa je imenoval noč. In bil je večer in bilo je jutro, prvi dan.

⁶ Bog je rekel: »Bodi obok sredi vodá in naj loči vode od vodá!« ⁷ In Bog je naredil obok in ločil vode, ki so bile pod obokom, od vodá nad obokom. Zgodilo se je tako. ⁸ Bog je obok imenoval nebo.* In bil je večer in bilo je jutro, drugi dan.

⁹ Bog je rekel: »Vode pod nebom naj se zberejo na en kraj in prikaže naj se kopno!« Zgodilo se je tako. ¹⁰ Bog je kopno imenoval zemljo, zbrane vode pa je imenoval morje. Bog je videl, da je dobro. ¹¹ Nato je Bog rekel: »Zemlja naj požene zelenje, rastlinje, ki daje seme, in drevje, ki na zemlji rodi sadje s semenom po svoji vrsti!« Zgodilo se je tako. ¹² Zemlja je pognala zelenje, rastlinje, ki daje seme, in drevje, ki rodi na zemlji sadje s semenom po svoji vrsti. Bog je videl, da je dobro. ¹³ In bil je večer in bilo je jutro, tretji dan.

¹⁴ Bog je rekel: »Naj bodo luči na nebesnem oboku! Ločujejo naj dan od noči in naj bodo znamenja za čase, dneve in leta! ¹⁵ Naj svetijo na nebesnem oboku in razsvetlujejo zemljo!« Zgodilo se je tako. ¹⁶ Bog je naredil dve veliki luči: večjo luč, ki naj gospoduje dnevu, in manjšo luč, ki naj gospoduje noči, ter zvezde. ¹⁷ Bog jih je postavil na nebesni obok, da bi razsvetljevale zemljo. ¹⁸ Gospodovale naj bi dnevu in noči in ločevale svetlobo od teme. Bog je videl, da je dobro. ¹⁹ In bil je večer in bilo je jutro, četrti dan.

-
- Očitna sta dva vidika:
 - Diahroni (od nastanka sveta do danes).
 - Sinhroni (kako danes razumemo nastajanje, mit je sredstvo za razlago današnjega sveta).
 - Pripovedovalni čas je pripeljal do današnjega časa. Dogodki v ritualu so ponovitev mita stvarjenja. Človek se ravna v sedanjosti po preteklosti.
 - Funkcija mita: razkriva vzorčne modele človekovega vedenja, ravnanja -> človek je danes rezultat mitičnega razvoja v preteklosti; mit je za arhaičnega človeka pomemben.

Besedila tega obdobja lahko razdelimo na 3 tipe:

1. prvenstveno kozmološke (ustvarjalne sheme)
2. sheme, ki opisujejo rodovnik in družinske odnose
3. mito-zgodovinske sheme

POZNAMO: KOZMOGONSKE, ANTROPOGONSKE IN SOCIOGONSKE MITE

S stvarjenjem kozmosa se vse začne

Mit torej govori **o izvoru** sveta, živali, rastlin, o primordialnih dogodkih, v skladu s katerimi je človek danes tak, kot je: smrten, spolen, živi v skupnosti, dela, da lahko preživi, in dela v skladu s pravili. Človek tak, kot je danes, je neposreden rezultat mitičnih dogodkov.

-> Poznati mite pomeni vedeti skrivnost **izvora** stvari.

-> Poznati izvor pomeni imeti magično moč nad njo, moč, s katero jo lahko nadzoruješ, množiš, nadzoruješ.

Ni dovolj, da človek pozna mit o izvoru, temveč ga mora recitirati; z recitiranjem rekonstruira ta čas, postane „sodobnik z dogodki“, ki jih opisuje, je prisoten ob bogu in junakih.

z roko ne bi je dotaknil,
rame ne bi nič premaknil.«

Brž ji Väinämöinen stari
na besede njene pravi:

135 »Pod neba vesoljnim svodom,
pod sveta ga ni obodom
najti boljšega čolnarja,
spretnejšega ne tesarja.«

Vzel vreteno brez obrata
140 je in kose kolovráta;
lotil se je lesenjače,
gradnje hrastove barkače,
sred jeklenega gorovja,
vrh železnega skalovja.

145 S trmo je gradil barkačo,
z ihto tesal lesenjačo.
Tesal dan je, rezal drugi,
tretji je tesaril tudi:
zgrešil ni nikdar s sekiro,
150 skrhal kamen ni rezilo.

Tretjič sonce ga obišče,
Hiisi zgrabi toporišče,
Lempo skrha mu rezilo,
zlodej zgrabi za sekiro.
155 V skalo trešči mu sekača,
v kamen zdrsne mu tesača;
se od kamna mu odbije
in v meso se mu zarije;
tam zaseka se v koleno,
160 se zapiči mu v goleno.
Lempo mu preseka kite,
Hiisi reže žile skrite:
brizgnila je tekočina,
rdeča kri se je razlila.

165 Väinämöinen, pevec večni,
stari modrec, ves nesrečni,
tarnal je ob tem in vzkliknil,
se potožil, stokal, kriknil:
»Ostrokljuna ti sekira,

170 seča bridkega rezila!
Kaj si v les se namenila,
v borovino se zarila,
mislila, da v smrekovino
sekala si, v brezovino,
175 ko prebila si koleno
in zarila se v goleno?«

Čarne je besede bajal,
skrivne kletve je navajal.
Je žebiral vse možne reke
180 od nastanka svete reke,
toda našel ni uroka,
ker je rana pregloboka,
da bi kletev ga zdravila
in mu rano zacelila,
185 kjer ga je železo peklo,
rano modro mu oteklo.

Kri še vedno mu je vrela,
kakor reka pordečela:
zemljo in podrast prekrila,
190 jelševje je namočila.

Kri se z griča je razlila,
vse pred sabo pordečila
ta poplava rdeče reke,
potok je prelil prepreke,
195 ki privrel je iz kolena,
Väinu starcu iz golena.

Väinämöinen modri, stari,
zbral lišaje je na skali,
mah si je nabral v močvirju,
200 prst primešal je v povirju,
je obliž naredil rani,
toda to ga ne obrani:
rana ni se zacelila,
rdeča kri ni usahnila.

205 Rana se je razbolela,
vedno huje je skelela.
Väina starega oblile
solze so, se mu točile;

v sanke vpregel je žrebiča,
210 barve slamnate konjiča.
Sam na sanke se povzpел je,
tam na kozlu obsedel je.

S šibo švrknil je konjiča,
ga pognal z udarcem biča;
215 pot je tekla, konj je dirjal,
svod v daljavi je izginjal.

Tri poti so se ločile,
prav pri vasi razcepile.

Väinämöinen modri, stari,
220 kar po spodnji jo udari,
kjer prispe do prve hiše.
Kar čez prag glasno zakliče:
»Kje je kakšen ranocelnik,
da bi zdravil, čudodelnik,
225 grdo to posekanino,
mi ublažil bolečino?«

Deček tam po tleh poseda,
od peči na tujca gleda.
Te besede Väinu vrača:
230 »V hiši tej bilo ni vrača,
ki bi blažil bolečine,
lajšal bóli pekočine,
lečil bi usekanine
in globoke ureznine;
235 jih pri drugi hiši zmoti,
pelji se po srednji poti!«

Väinö je pognal konjiča,
s šibo švrknil je žrebiča,
sanke je na pot obrnil.
240 Malo se nazaj je vrnil,
je na srednjo pot zagazil,
se pred hišo zaustavil.
Kar od praga jih pozdravi,
izpod okna glasno pravi:
245 »Kje je kakšen ranocelnik,

da bi zdravil, čudodelnik,
kri, ki brizga iz kolena,
potok rdeči iz golena?«

Pod odejo škrba starka
250 ždi ob peči, samotarka.
Ženska mu je zamevžljala,
skozi usta brbotala:
»V hiši tej bilo ni vrača,
ki z besedo zdravje vrača,
255 ki ustavlja krvavenje,
lajša kljuvanje, skelenje;
jih pri tretji hiši zmoti,
pelji se po zgornji poti!«

Väinö je pognal konjiča,
260 z bičem švrknil je žrebiča,
sanke je na pot obrnil.
Malo se nazaj je vrnil,
je na zgornjo pot zagazil,
se pred hišo zaustavil.
265 Kar od praga jih pozdravi,
izpod kápi glasno pravi:
»Kje je kakšen ranocelnik,
da bi zdravil, čudodelnik,
kri, ki dere iz kolena,
270 potok rdeči iz golena?«

Se na peči zgane starec,
na zapečku sivobradec.
Se možakar je oglasil,
skozi brado zarentačil:
275 »Sem že večje rane zdravil,
hujšo zmedo sem popravil,
tri besede božje rekel,
čarne vraže sem izvlekel:
reke vodo so zgubile,
280 pri izvirih presahnile,
jezera se posušila,
zemlja je zaliv prekrila.«

Kozmogonski miti – miti o izvoru

Vsako mitično poročilo o izvoru česarkoli predpostavlja in nadaljuje kozmogonijo.

Ker je stvarjenje sveta superiorno, postane kozmogonija eksemplarični model za kreacije vseh vrst: vsak nov obstoj (živali, rastline ...) implicira obstoj Sveta.

Mit o izvoru nadaljuje in dopolnjuje kozmogonski mit – govori o tem, kako se je svet spremenil.

Nekateri miti o izvoru se začno s pripovedovanjem kozmogonskega mita.

MITI O STVARJENJU (klasifikacija Mircea Eliade)

1. tip EX-NIHILO (iz nič): na začetku je **kaos, odsotnost**; nič ni diferenciranega, ni jasnosti. Prva faza je kaos, **bog z močjo misli ustvari razlike**.

- Prim.: *Creation by Thought*, **želja se ustvari iz nič**; *Creation of the world*, **molitev ustvarja svet**

2. tip EART DIVER: nekdo se spusti v vodo (Bog pošlje vodne ptice ali dvoživko ali se sam potopi na dno prvotnega oceana, da prinese na vrh delček zemlje, iz katere zraste celoten svet, npr. živali se zatakne košček zemlje za nohtom)

- Prim.: Šišenska bajka (Janez Trdina), Mengeška bajka

3. tip ENOST SE RAZDELI na dve polovici. Ima več oblik:

- Ločitev staršev sveta (delitev nebo in zemlja)
- Ločitev prvotnega kaosa (nastanek kozmos)
- Razdelitev kozmičnega jajca: iz razbitega jajca se rodijo vsa nasprotja

4. tip Stvarjenje s pomočjo RAZKOSANJA PRIMORDIALNEGA BITJA (Ymir tip)

Gre npr. za vodno pošast, dvojčka.

- *The sayings of Grimnir*, gre za razkosanje Grimnisa, prvo bogovi iz telesa zgradijo univerzum (Midgard je srednja zemlja, kjer mi živimo)

EX NIHILO

Bog ustvari svet z mislijo, besedo, tako da se segreje; lahko ima zelo abstraktno obliko: stvarjenje samo z močjo misli.

Poudarjena je praznina: ko nebesa še niso bila rojena, ko zemlja še ni bila rojena, ko človek ni bil še rojen

What it was our father lay on when he came to consciousness we do not know. He moved his right arm and then his left arm, his right leg and then his left leg. He began to think of what he should do and finally he began to cry and tears began to flow from his eyes and fall down below him. After a while he looked down below him and say something bright. The bright objects were his tears that had flowed below and forms the present waters ... Earthmaker began to think again. He thought „It is thus, if I wish anything it will become as I wish, just as my tears have become seas.“ Thus he thought. So he wished for a light and it became light. Then he thought: „It is as I supposed; the things that I have wished for have come into existence as I desired.“ Then he again thought and wished for the earth and this earth came into existence.

WINNEBAGO INDIJANCI PO M. ELIADE: ESSENTIAL SACRED
WRITINGS FROM AROUND THE WORLD (STR. 83)

In the beginning there was nothing but mere appearance, nothing really existed. It was phantasm, an illusion that our father touched; something mysterious it was that he grasped. Nothing existed. Through the agency of the dream of our father, He-who-is-appearance-only, Nainema, pressed the phantasm to his breast and then was sunk in thought. Not even tree existed that might have supported this phantasm and only through his breath did Ninema hold this illusion attached to the thread of a dream. He tried to discover what was at the bottom of it, but he found nothing. ,I have attached that which was non-existent,' he said. There was nothing.

Then our father tried again and investigated the bottom of this something and his fingers sought the empty phantasm. He tied the emptiness to the dream-thread and pressed the magical glue-substance upon it. Thus by the means of his dream did he hold it like the fluff of raw cotton.

He sized the bottom of the phantasm and stamped upon it repeatedly, allowing himself finally to rest upon the earth of which he had dreamt.

The earth-phantasm was now his. Then he spat out saliva repeatedly so that forests might arise. He lay upon the earth and set the covering of heaven above it. He drew from the earth the blue and white heavens and placed them above.

UITOTO, KOLUMBIJA PO M. ELIADE: ESSENTIAL SACRED WRITINGS
FROM AROUND THE WORLD (STR. 85)

1. Veliki modreci so pristopili k Manuu, kateri je sedel potopljen v sebe, poklonili so se mu s spoštovanjem kot se spodobi in mu takole rekli:
 2. Milostljivi, pripoveduj nam točno in postopno o dharmah vseh kast in vseh medkast.
 3. Ker ti, gospodar, edini poznaš obrede bistva in smisel vsega tega porekla samobitnega, kateri se z mislijo ne more doumeti, niti njegova moč kako izmeriti.
 4. Vprašam tako od modrecev visokega duha in v svoji vsemogočni moči jih vse pozdravi s spoštovanjem in odgovori - Poslušajte!
 5. To je obstajalo kot tema, neznano, brez oznak, nedoumljiv z razmišljanjem, nerazpoznavno kot, da je popolnoma potonilo v sen.
 6. Božanski in Samobiten in sam neviden, je to tedaj naredil vidno s petimi elementi in vse drugo in se dvignil sam razigrane moči razganjajoč temo.
 7. **Njega se lahko spozna samo onkraj čutil: on je breztelesen, nerazločljiv, večen; v njem ležijo vsa bitja; z mislijo je nedoumljiv; tak se je oznanil sam po sebi.**
 8. **Plamteče misli je zaželel iz svojega telesa ustvariti raznovrstna bitja. Na začetku je spustil vode in v njih potočil seme.**
 9. To seme je postalo zlato jajce bleska tisoče sončevih žarkov. V njem se je rodil sam Brahma, velik praoče vsega sveta.
 10. Vode se imenujejo narah, ker so pravzaprav Narini otroci. Ker so bile vode njegovo prvo prebivališče je bil on imenovan Narayana.
 11. Iz tega pravzroka, nerazpoznavnega, večnega; kateri je in ni, je rojen ta puruša, ki se v svetu slavi pod imenom Brahma.
-

UPANIŠADE (STR. 226)

ENOST SE RAZDELI NA DVE POLOVICI

- a) ločitev nebes od zemlje oz. ločitev staršev sveta
- b) ločitev, razdelitev prvotnega kaosa, amorfne mase
- c) razdelitev kozmičnega jajca na dve polovici

Kaos = redko pomeni praznino; prej pomeni stanje, v katerem vse že je, a tako neizoblikovano, da se ne more še nič manifestirati v posameznem: je čista entropija, nediferencirana razdelitev energije.

I want to speak about bodies changed into new forms. You, gods, since you are the ones who alter these, and all other things, inspire my attempt, and spin out a continuous thread of words, from the world's first origins to my own time.

Before there was earth or sea or the sky that covers everything, Nature appeared the same throughout the whole world: **what we call chaos: a raw confused mass, nothing but inert matter, badly combined discordant atoms of things, confused in the one place.** There was no Titan yet, shining his light on the world, or waxing Phoebe renewing her white horns, or the earth hovering in surrounding air balanced by her own weight, or watery Amphitrite stretching out her arms along the vast shores of the world. Though there was land and sea and air, **it was unstable land, unswimmable water, air needing light. Nothing retained its shape, one thing obstructed another, because in the one body, cold fought with heat, moist with dry, soft with hard, and weight with weightless things.**

This conflict was ended by a god and a greater order of nature, **since he split off the earth from the sky, and the sea from the land, and divided the transparent heavens from the dense air.** When he had disentangled the elements, and freed them from the obscure mass, he fixed them in separate spaces in harmonious peace. The weightless fire, that forms the heavens, darted upwards to make its home in the furthest heights. Next came air in lightness and place. Earth, heavier than either of these, drew down the largest elements, and was compressed by its own weight. The surrounding water took up the last space and enclosed the solid world.

OVID: METAMORFOZE (THE PRIMAL CHAOS 1-20; THE SEPARATION OF ELEMENTS, 21-31)

12. Božansko bitje je prebivalo v tem jajcu celo leto, potem pa je sam z lastno mislijo razklal jajce na dva dela.
13. Iz teh dveh polovic je ustvaril nebo in zemljo med njima prostor zraka, osem strani sveta in večno stanovanje vodo.
14. Iz samega sebe je prav tako dvignil razum, kateri je in ni, iz razuma zavest o jazu, kateri vse o sebi meri, Isvar. /.../
32. Razdelež lastno telo na dva dela, je gospodar ene polovice postal moški, druge pa žena. Potem pa je z njo ustvaril Viradž.
-

UPANIŠADE (STR. 226, 227)

Of old, Heaven and Earth were not yet separated, and the In and Yo not yet divided. They formed a chaotic mass like an egg, which was of obscurely defined limits, and contained germs. The purer and clearer part was thinly diffused and formed Heaven, while the heavier and grosser element settled down and became Earth /.../

NIHONGI (JAPONSKA KNJIGA) PO M. ELIADE: ESSENTIAL SACRED
WRITINGS FROM AROUND THE WORLD (STR. 94)

In the beginning there was only the goddess Nammu, the Primordial Sea who lived in total darkness until she gave birth to the universe, Anki, who was heaven and earth in one. Anki then made the air god Enlil who **split the universe in two**, making An, the god of the sky and Ki, who became the goddess of the earth.

Enlil and Ki would go on to have a child together named Enki, who was the god of water and the lord of the whole universe. He took some water from Nammu and created the rivers Tigris and Euphrates, making the soil fertile and rich so that he could introduce animals to the area. Many other gods and goddesses would soon be born and lived in great cities in the land between the two rivers.

SUMERSKI MIT ([HTTPS://WWW.WORLD-MYTH.COM/MESOPOTAMIAN/SUMERIAN-CREATION-MYTH](https://www.world-myth.com/mesopotamian/sumerian-creation-myth))

EARTH DIVER [potapljač]

- Bog pošlje vodne ptice ali dvoživko ali se sam potopi na dno prvotnega oceana, da prinese na vrh delček zemlje, iz katere zraste celoten svet, npr. živali se zatakne košček zemlje za nohtom.
- Je nekaj variacij tega mita – včasih je sekundarno vezan na potop, ki ustvari enako situacijo kot prvinsko vodovje.
- Koncept primarnih vod, oceana kot prvotnega elementa, iz katerega zraste zemlja.
- Tradicionalni slog in oblika sta skupna vsem tem mitom, kar kaže na skupni izvor -> izvor mita je po mnenju Anne B. Rooth na vzhodnoazijski obali, nato pa se je razširil na zahod prek Sibirije in vzhod po severnoameriškem kontinentu.

At the first there was water everywhere. A piece of wood grew out of the water to the sky. On the tree there was a nest. Those who were inside did not see any earth. There was only water to be seen. The eagle was the chief of them. With him were the wolf, Coyote, the panther, the prairie falcon, the hawk, called po'yon, and the condor. The eagle wanted to make the earth. He thought, , we will have to have land.' Then he called k'uik'ui, a small duck. He said to it: ,Dive down and bring up earth.' The duck dived, but did not reach the bottom. It died. The eagle called another kind of duck. He told it to dive. This duck went far down. It finally reached the bottom. Just as it touched the mud there it died. Then it came up again. The eagle and the other six saw a little dirt from its nail. He mixed it with telis and pele seeds and ground them up. He put the water with the mixture and made dough. This was the morning. Then he sat in the water and it swelled and spread everywhere going out from the middle. /.../

YAUELMANI, CALIFORNIA PO M. ELIADE: ESSENTIAL SACRED
WRITINGS FROM AROUND THE WORLD (STR. 90)

Ničesar ni bilo kot (samo) Bog, sonce in morje. Sonce je pripekalo. Bog se je ugreel in se potopil, da se v morju skoplje. Ko se je spet vzdignil, mu je ostalo za nohtom zrno peska. Zrno je izpadlo ter ostalo na površini (kajti na začetku je vse tam ostalo, kamor je padlo). To zrno je naša zemlja – morsko dno njena domovina.

JANEZ TRDINA: ŠIŠENSKA BAJKA, 1855 (PO ŠMITEK, Z.: ODKOD JE TA NAŠ SVET, 2000)

V začetku je bilo nebo, kjer je kraljeval pravični bog svetlobe, pod njim pa je bil knez teme. Najprej je bog ustvaril vodo, angele in duhove teme. Na božji ukaz je voda upadla, na njej pa je Gospod osnoval zemljo: položil je navzkriž dve veliki ribi, na hrbet pa jima je položil drobec, kakor zrno peska.

KOLBERG, POLJSKA, 1874 (PO I. GRAFENAUER, ETNOLOG 14, 1942)

RAZKOSANJE PRIMORDI- NALNEGA BITJA

- Samožrtvovanje kot antropomorfna žrtev (Ymir, Purusha, kitajski P'an-ku) ali pa je vodna pošast, ubita v strašni bitki (Tiamat v akadskem mitu)

There was no sea and no sand, no grass nor rocks, no soil, no trees, no sky, no stars. There was no world, no heaven and no earth, at that time. /.../ Odin and Vili and Ve killed the giant Ymir. It had to be done. There was no other way to make the worlds. This was the beginning of all things, the death that made life possible.

They stabbed the great giant. Blood gushed out of Ymir's corpse in unimaginable quantities; fountains of blood as salt as the sea and grey as the oceans gushed out in a flood of so sudden, so powerful, and so deep, that it swept away and drowned all the giants /.../ Odin and his brothers made the soil from Ymir's flesh. Ymir's bones they piled up into mountains and cliffs. Our rock and pebbles, the sand and gravel you see: these were Ymir's teeth, and the fragments of bones that were broken and crushed by Odin and Vili and Ve in their battle with Ymir. The seas that girdle the worlds: these were Ymir's blood and his sweat.

Look up into the sky: you are looking at the inside of Ymir's skull. /.../ And the clouds you see by day? These were once Ymir's brain ...

NEIL GAIMAN: NORSE MYTHOLOGY (STR. 12, 13)

1. A THOUSAND heads hath Puruṣa, a thousand eyes, a thousand feet. On every side pervading earth he fills a space ten fingers wide.
 - 2 This Puruṣa is all that yet hath been and all that is to be; The Lord of Immortality which waxes greater still by food.
 - 3 So mighty is his greatness; yea, greater than this is Puruṣa. All creatures are one-fourth of him, three-fourths eternal life in heaven.
 - 4 With three-fourths Puruṣa went up: one-fourth of him again was here. Thence he strode out to every side over what cats not and what cats.
 - 5 From him Virāj was born; again Puruṣa from Virāj was born. As soon as he was born he spread eastward and westward o'er the earth.
 - 6 When Gods prepared the sacrifice with Puruṣa as their offering, Its oil was spring, the holy gift was autumn; summer was the wood.
 - 7 They balmed as victim on the grass Puruṣa born in earliest time. With him the Deities and all Sādhyas and Ṛṣis sacrificed.
 - 8 From that great general sacrifice the dripping fat was gathered up. He formed the creatures of-the air, and animals both wild and tame.
 - 9 From that great general sacrifice Ṛcas and Sāma-hymns were born: Therefrom were spells and charms produced; the Yajus had its birth from it.
 - 10 From it were horses born, from it all cattle with two rows of teeth: From it were generated kine, from it the goats and sheep were born.
 - 11 When they divided Puruṣa how many portions did they make? What do they call his mouth, his arms? What do they call his thighs and feet?
 - 12 The Brahman was his mouth, of both his arms was the Rājanya made. His thighs became the Vaiśya, from his feet the Śūdra was produced.
 - 13 The Moon was gendered from his mind, and from his eye the Sun had birth; Indra and Agni from his mouth were born, and Vāyu from his breath.
 - 14 Forth from his navel came mid-air the sky was fashioned from his head Earth from his feet, and from his car the regions. Thus they formed the worlds.
 - 15 Seven fencing-sticks had he, thrice seven layers of fuel were prepared, When the Gods, offering sacrifice, bound, as their victim, Puruṣa.
 - 16 Gods, sacrificing, sacrificed the victim these were the earliest holy ordinances. The Mighty Ones attained the height of heaven, there where the Sādhyas, Gods of old, are dwelling.
-

THE RIG VEDA

MITI O NASTANKU HRANILNIH RASTLIN

MITI, KI POJASNUJEJO IZVOR DVEH TIPOV POLJEDELSTVA

1. tip mita, da so rastline nastale iz nekega žrtvovanega božanstva: MIT IZ CERAMA (nova Gvineja): govori o polboginji deklici Hainuwele – iz njenega razkosanega trupla so pognale do tedaj neznane rastline, predvsem gomoljke.
2. tip mita O PRVOTNEM POLETU/IZVORU ŽIT: žita obstajajo, vendar so na nebu, kjer jih ljubosumno čuvajo bogovi; junaki – prinašalci civilizacije, se vzpnejo v nebo, vzamejo peščico zrn in jih podarijo ljudem (~ tip Prometej).
3. tip mita, po katerem so RASTLINE NASTALE IZ IZLOČKOV/IZBLJUVKOV NEKEGA BOŽANSTVA: užitne rastline so svete, saj izhajajo iz telesa božanstva: ko človek jé, uživa božansko bitje.

MITI O NASTANKU KOVIN

V mitih kovine nastanejo tako, da zrastejo, poženejo iz nekega telesa, božanstva ali polbožanskega bitja.

Podobnosti z embrionalno simboliko: stvaritev sveta iz prvotnega bitja je pogosto razumljeno in opisovano kot modeliranje „fetusa“ → Verovanje, da kamenje in minerali rastejo v drobovju zemlje (M. Eliade).

- Če razvoj ne bi bil oviran, bi iz vseh kovin nastalo zlato → plemenitost **zlata** je torej v tem, da je **zreli plod**. (Alkemik prevzema in dokončuje delo narave in pri tem istočasno izgrajuje sebe.)
- Vse, kar obstaja pod površjem in na površju Zemlje, se neprestano spreminja, zakaj Zemlja je živa: ima svojo dušo. Del njene duše smo, a le redko se zavedamo, da ta dela zmeraj nam v prid. (Alkimist)

-
- „Ginekomorfološki“ nastanek mineralov, tj. verovanja, ki zadevajo enačenje votlin in rudnikov z maternico Zemlje; v Mezopotamiji so imele svete reke svoj izvor v spolnem organu, v maternici velike boginje (babilonsko *Pu* ,izvor reke, vagina, rodnica‘; hebrejsko: ista beseda označuje studenec in žensko, soprogo)
 - Obredna vloga votlin.
 - Če so izvori, rudniki in jame enačeni z maternico matere zemlje, potem je vse, kar prebiva v drobovju zemlje, živo, Ker so se metalurgi vpletli v ta proces, so morali opravičiti svoj poseg -> rudarji izvajajo obrede, ki vsebujejo stanje čistosti, post, meditacijo, molitev, kulturna dejanja.
 - Primer: Jamski škrat Perkmandeljč, katerega ime je skovanka popačenk iz nemščine, ki pomenita goro (berg) in moškega (mandelc) in bi v dobesednem prevodu pomenil gorski mož, buri duhove v Zasavju, vse odkar so tu zakopale prvi krampi in prve lopate v črčinah rovov. Prvi so knapom dobronamerno razkrivali rudišča, opozarjajo rudarje, kje se bodo zemeljske plasti razdelile in celo preprečevali jamske nesreče, zato je marsikje ime Perkmandeljč bilo sinonim za prinašalca sreče. Niso pa bili vsi škratje takšni, ravno nasprotno – med njimi so se našli tudi moteči prevaranti, ki so se radi obešali na *rek/ce*, ki so jih rudarji nosili v jame, lomili kolesa na vozičkih za premog in delavce metali v jaške. Njihov splošni cilj je bil zagotoviti lastno prisotnost v jami. (<https://zon.si/od-rudnikov-do-tehnologije-5-perkmandeljč-jamski-skrat/>, 22.9.2023)

Ljudje so na začetku delali na nebu za Sing-bonga. Toda, ko se vidijo v vodi in ugotovijo, da so mu podobni, nočejo več delati zanj. Tedaj jih vrže na zemljo. Padejo na območje, kjer je bila železna ruda in tu zgradijo sedem peči. Sing-bonga je dim motil in ko zastonj pošlje svoje priče-glasnike, pride na zemljo v podobi bolehnega starca. Peči se takoj začnejo podirati. Ker ljudje ne spoznajo Sing-bonga, ga prosijo za nasvet. Ta jim odgovori, da morajo dati žrtev; ker se nihče ne javi, se ponudi sam. Vstopi v razgreto peč in po treh dneh pride iz nje z zlatom, srebrom in drugim kamenjem. Tedaj po božjem nagovarjanju isto store kovači – njihove žene nalagajo v peč, oni pa so medtem goreli v ognju. Spremenijo se v pepel, ženske pa na koncu spremenijo v bhut – duhove bregov in sten.

PLEME MUNDA (M. ELIADE: KOVAČI I ALKEMIČARI, 1982, STR. 70-72)

Kovinar je, tako kot pred njim kovač, **gospodar ognja** (poleg šamanov, vračev, čarovnikov) – kovinar pospeši rast rude, pomaga ji do dozoritve v čudežno kratkem času.

-> ambivalentni značaj kovine se prenaša na kovinarje in kovače

Kovači imajo v družbi poseben status, so v stiku s kraljem, so božanskega porekla; pogosto so vrači.

Železo je nabito s sveto močjo; uporaba železa proti demonom, zlim duhovom; železo ščiti žetev pred nevihto, pred uroki in zlimi očmi (prekrižane vile); železo nosi ambivalenten značaj: pomeni tudi vojne, hudičev triumf.

/.../ Smo enkrat tam na Rovni grabli seno in ga stavili v ogrebke. Pride tak vrtinec in nam pobere cel ograbek sena, ga zvrtni visoko v zrak in ga odloži tam zadaj na Seču na eno ravničko. /.../ Za take vrtince so včasih pravili, da se vedanci tolčejo. Bog ne daj, da si prišel vmes! Rešilo te je samo, či si prav takrat imel nož pri sebi in si ga vrgel vnic v vrtinec. Tako si vedanca zadel v srce in se rešil. /.../ Frenck gleda in gleda tisti nož, nekam znan se mu je zdel. „Kaj poznate ta nož?“ ga je vprašala gospodinja. „Rada bi dobila tistega, ki ga je zapičil v srce mojemu možu. Prav s tem nožem bi mu vrnila.“ In mu je povedala, da je pred leti njen mož prišel domov s tem nožem v prsih in je kmalu pole umrl. Frenck je zgubil ves tek in se mu je strašno mudilo iz gostilne. Spomnila se je, kako je pred tremi leti tam blizu zašel v vrtinec in je vnic vrgel svoj nož proč od sebe. In to je bil prav tisti nož. Pokojni gostilničar je bil vedanc.

(Predmeja)

VEDOMCI SE TOLČEJO (ČERNIGOJ, FRANC, JAVOROV HUDIČ, STR. 53)

Večkrat, ko so šli Čadržani spravljat seno gor v senožetih, je prišel vrtinec, vzdignil seno v zrak in ga stresel bogvekje, da je bilo ponekod kar golo. Pravili so, da se na to vižo krade s coprnijo seno. Potlej enkrat so vrh Kumrovega Ruta domači spravljali seno. Glih kupčkali so in gospodar je z nožem rezal kose kruha. Takrat pa pride vrtinec gor po brdu, začel je sukat seno in ga odnašat. Gospodar vrže nož z vso močjo v tisti vrtinec in pravi: „Tale pa ne bo več kradel, tega sem dobro zadel!“ In potlej se je vse pleglo, a nož je izginil. Pole po dolgem času, ko so na ta dogodek že pozabili, je šel Kumer po opravkih v Benečijo. Spotoma se je ustavil na eni kmetiji, kjer je bila sama žena doma. Vprašal je: „A ste kar sama, a nimate moža?“ Žena je žalostno odgovorila: „Lani so ga tam na Tolminskem na smrt ranili, komaj se je privlekel domov.“ Žena mu je postregla s prigrizkom – a ni zagledal svoj nož na miti, ki ga je vrgel v vrtinec! Kmalu je vstal in odšel z zavestjo, da ga ni nihče drug ubil kakor on. (Čadrg, 1990)

KRAJA SENA S COPRNIJO (DOLENC, JANEZ, ZLATI BOGATIN, STR. 88)

KONCEPT PROSTORA

Osnovna delitev: kaos – kozmos, red – nered, profano – sakralno

KAOS: neurejeno, nevarno, neznano, mrtvi, demoni, nobenih pravil, kaotično stanje.

KOZMOS: urejeno, naseljeno, organizirano, domače; urejena pravila strukture časa in prostora, vlada red.

Človek je živel le v kozmosu.

Znotraj enega prostora vedno obstaja **središčna točka** (ognjišče, „bohkov kot“). **Svetost se od središčne točke počasi zmanjšuje in vodi v kaos** (oltar -> svetišče -> vas -> dežela).

Človek lahko naredi vsak prostor za kozmos oz. sveti na 3 načine:

- 1. v posnemanju božanskega/nebeškega arhetipa
- 2. z vključevanjem nekega prostora v središče sveta
- 3. s ponavljanjem dejanj, ki so jih bogovi in junaki delali na začetku

KONCEPT ČASA

Čas in prostor v mitologiji sta povezana.

Mit je poročilo o dogodkih iz samega začetka časa -> ob pripovedovanju mita se profani čas ukinja.

Dva tipa časa:

- Linearni (historični, trajajoči)
- Ciklični (statični)
- -> *časъ > ide *'hitra hoja'; pas *vermę > ide. *wert-men ,vrteti, premikati, presti, vračati se'

Koledarji (solarni koledar, lunarni koledar, Julijanski /Gregorijanski koledar)

ČAS NARAVE & ČAS ŽIVLJENJA

FAZA/CIKEL	1	2	3	4
LETNI	POMLAD	POLETJE	JESEN	ZIMA
DNEVNI	JUTRO / VZHOD	POLDNE	VEČER / ZAHOD	POLNOČ
LUNARNI	RASTOČA LUNA	POLNA LUNA	PADAJOČA LUNA	MLAJ
VEGETACIJSKI	POGANJSKI	CVETENJE	VENENJE	ZEMELJSKI SPANEC
ŽIVLJENJSKI	OTROŠTVO / MLADOST	ZRELOST	STAROST	SMRT in NOVO ROJSTVO

3. ANTROPOGONSKI, SOCIOGONSKI in ESHATOLOŠKI MITI

MITI O STVARJENJU ČLOVEKA

- = antropogonski in sociogonski miti (nastanek človeka in družbe)
 - Stvarjenje je rezultat neke smrti, prvotno bitje se razkosa in iz tega ustvari fizični univerzum (kozmogonsko dejanje)
 - Vse, kar danes poznamo, izhaja iz prvotne žrtve – vse, kar jemo pijemo ...
- Vse te motive najdemo bolj ali manj povsod po svetu

Več izročil o nastanku človeka:

človek je pognal iz zemlje kot trava

človeka so naredili iz gline

človeka je naredila boginja ARURU

človek je bil ustvarjen iz krvi dveh bogov

SUMERSKA MITOLOGIJA

- Najzgodnejši mit o stvarjenju
 - V začetku živijo samo bogovi. Na začetku sta bili dve bitji: Tiamat (vodna pošast v sladkih vodah) in Apsu (vodna pošast v sladkih vodah). Bitji se zbližata – nastanejo nova božanstva. Apsu hoče uničiti otroke. Ea (boginja modrosti) ugotovi njene načrte, zato jo ubije. Tiamat se maščuje za Apsu, zato gre v boj proti Marduku (sin Ee, najpomembnejši bog; bogovi se obrnejo nanj, naj prevzame vodstvo in se upre Tiamat). Tiamat izgubi. Ea in Marduk jo razkosata -> nastane svet. Naredita tudi človeka, iz demona Kunguja (vodil je Tiamatino vojsko) – iz njegove krvi je ustvarjen človek, ki mora služiti bogovom in skrbeti za svojo dobrobit.
-

AKADSKI MIT O STVARJENJU – RAZKOSANJE TIAMAT, NASTANE SVET

Akadska mitologija (Enuma Eliš)

To Lugaldimmerankia,³⁰ counsellor of the gods, their lord:
'It was Kingu who contrived the uprising,
And made Tiamat rebel, and joined battle.'
They bound him, holding him before Ea.
They imposed on him his guilt and severed his blood (vessels).
Out of his blood they fashioned mankind.
He³¹ imposed the service and let free the gods.

Ovid, Metamorfoze

NASTANEK ČLOVEKA

Vendar še ni bilo druge živali, ki — sama deležna globljih spoznanj — lahko bi vladala drugemu stvarstvu. Človek rodil se je, bodi da sam iz semen ga božanskih stvarnik vsega je spočel, ki vir je boljšemu svetu, bodi da zemlja, vsa sveža in ločena pravkar od etra, še je v sebi hranila semena neba, ki njej je sorodno. Zemljo pa Japetov sin premešal je z vodo deževno, zgnetel v podobo bogov, ki vladajo vsemu svetovju.

Druge živali povešajo vse pogled proti zemlji, človek, nasprotno, dobil je obraz, ki dviga se kvišku, hojo pokončno, pogled, ki je k zvezdam nebesnim usmerjen.

Zemlja, še malo poprej brezoblična tvarina, brez reda, v tej preobrazbi neznani si lik je človeka nadela.

Ovid, Metamorfoze

DEVKALION IN PIRA

Fokis leži med aonsko zemljó in ojtajskimi polji,
plodna dežela, dokler je dežela bila; a v teh časih
del morjá, široko poljé nenadnih vodovij.
Strmo gorovje tam z dvema se glavama k zvezdam dviguje,
gori Parnas je ime, z vrhovi predira oblake.
Morje prekrilo je vse naokrog; a tukaj pristal je
s krhkim čolničem Devkalion s svojo zakonsko družíco.
Tu sta molila korikijske nimfe in gorska božanstva,
Temis, boginjo usode, ki tam preročišče je imela.
Níhče ni boljši bil mož, pravičnejši níhče od njega,
ni bilo ženske nikjer bolj bogaboječe kot ona.

Jupiter vidi, kako je ves svet preplavljen z močvaro,
vidi, kako je od tisočev mož preživel le eden,
vidi, kako je od tisočev žensk ostala le ena,
bogaboječa oba, oba pravična, poštena:
tu razprši oblake, razpiha jih s severnim vetrom,
nebu se zemlja prikaže in zemlji nebo se razkrije.

Kmalu še srd morjá se poleže; vladar vseh vodovij
svoj trizob odloži, valove blaži in pomirja,
sinjega Tritona — ta ima s školjkami rame porasle —
k sebi pokliče iz morskih globin, veli mu, naj trobi
v školjko donečo, valove in reke na znamenje dano
skliče nazaj. In Triton poprime brž votlo trobento

skrivljeno, takšno, ki raste od spodnjih zavojev v širino;
kadar kje daleč, na sredi morjá, v njo sapo zajame,
z glasom napolni obrežja od vzhoda vse tja do zahoda.
Tudi tedaj, ko se tromba dotáknila božjih je usten,
rosnih od brade, ko skoзнjo ukaz za umik zadonel je,
čuli so vsi jo valovi morjá, vsi valovi na kopnem:
vode so čule njen glas, ob njem se pokorno umaknile.

Morje dobiva obrežja in reke spet tečejo v strugah,
voda upada, iz nje pa vidno spet rastejo griči,
zemlja se dviga, iz upadlih vodá se prikaže kopnina.
Drevje — po dolgem presledku — razgaljene krošnje pokaže,
listja na vejah drži še polno ostankov se blata.

Svet obnovljen je. Vendàr ko je videl, kako je vse prazno,
v kakšno globoko tišino se zemlja samotna pogreza,
ves v solzáh je Devkalion Piro tako ogovoril:
»Sestra in žena, edina vseh žensk, ki si živa ostala!
S tabo me združil je rod, združila me kri je očetna,
postelj zakonska nato, a zdaj naju druží nevarnost.
Vseh dežel, kar jih vidiš na vzhodu in kar na zahodu,
midva sva vse prebivalstvo; vse drugo je ugrábilo morje.

Vendar pa to še ni dovolj zanesljivo poroštvo,
nisva še varna življenja: duha še oblaki strašijo!
Reci, kako bi bilo ti pri srcu, ko zdaj bi ostala
rešena sama, sirota, brez mene? Kako bi le mogla
sama prenašati strah? Le kdo bi te v žali tolažil?
Jaz bi — verjemi, predraga — če tebe bi ugránilo morje,
šel za teboj, in mene bi tudi pogoltnilo morje!
O ko bi mogel z očetno umetnostjo spet obnoviti
ljudstva človeška, vdahnúti življenje v pregneteno glino!
Zdaj pa je rod ljudi le v najinem paru preživel —
takšna je volja bogov, da ostaneva vzorec človeštva.«

To je dejal; oba sta jokála. Nato sta sklenila
sveto božanstvo moliti, v oraklju pomoč poiskati.
Urno takoj sta skupaj odšla h kefisijskim vodam —
niso še bistre bile, vendar so že tekle po strugi.
Tam sta zajela vodó in se z njo oškropila po glavi,
z njo orosila obleko, usmerila svoje korake
k templju boginje: zatrep svetišča je bil ves umazan,
z bledim mahovjem porasel; oltar je brez ognja sameval.
Zdaj sta prišla do stopnic, oba na zemljó pokleknila,

sklonjena k tlom drhteč poljubljala hladni sta kamen,
zraven sta rekla: »Če res omehčajo molitve pravičnih
sveta božanstva, če jeza bogov se da upogniti,
Temis, povej, kako bi popravila, kar pretrpel je
škoda naš rod! Pomagaj, preblaga, stvarjem potopljenim!«

Ganjena Temis je dala prerokbo: »Odidita iz templja,
glave pokrijta, razvežita vozle na svojih oblekah,
véliki materi njene kosti čez hrbet mečíta!«

Dolgo osupla molčita. Tišino med njima pretrga
najpoprej Pira: upre se izpolniti zapoved boginje,
z glasom tresočim roti, odpuščanja jo prosi; boji se
matere senco žaliti, če njene kosti bi metala.

Vtem pa vsak zase obračata z mrakom zastrte besede
dane prerokbe in tehtata temni njih smisel med sabo.

Sin Prometejev tedaj je Epimetejevo hčerko
s takšno besedo tolažil: »Mordà moja pamet me vara,
ali pa (čist je orakelj in zla svetovati ne more)
vélika mati je zemlja, a kamni so v zemlje telesu
njene kosti; in te naj bi midva čez hrbet metala!«

Ganjena Pira prisluhne njegovi razlagi, pa vendar v upanje dvomi: le malo zaupata božjim besedam. Kaj pa, če le bi poskusila? Saj škodovati ne more! Z mesta odideta, glavo zagrneta, halje zrahljata, mečeta kamne čez hrbet, kot božji ukaz se glasil je. Kamni (le kdo bi verjel, da ni davnina za pričo) svojo trdoto začno izgubljati, svojo okornost s časom mehčati, zmehčani dobivajo lastno obliko.

Kamni so rasli, privzemali delež milejše narave, že na njih lahko si opazil človeške poteze, ne še razločne povsem, tako kot če klesal bi marmor, kipom okornim in nedokončanim še najbolj podobne. Kar na njih je vlažno bilo, s prstjo prepojeno, to se tedaj je v meso spremenilo; a kar je v njih čvrsto, kar se ne da upogniti, iz tega kosti so nastale; kar pa je žila bila, je ostalo pod istim imenom.

In tako — po volji bogov — počasi privzeli moške poteze so kamni, ki padli iz moške so roke; kar pa iz ženskih je padalo rok, je ženska postalo. In zato naš rod je trd in žilav v naporih: sami smo živ dokaz tvari, ki iz nje smo rojeni.

Sveto pismo, Geneza

Na dan, ko je Gospod Bog naredil zemljo in nebo, še ni bilo nobenega poljskega grmičja na zemlji in trava še ni rastla na polju, kajti Gospod Bog še ni pošiljal dežja na zemljo in ni še bilo človeka, da bi polje obdeloval. Iz zemlje pa se je vzdigovala vlaga [gr. studenec; hebr. nejasno] in namakala vso površino polja. Gospod Bog je iz zemeljskega prahu [hebr. ´adamáh] izoblikoval človeka (hebr. ´adám). V njegove nosnice je dahnil življenjski dih in tako je človek postal živa duša.

11.

Nastanek človeka

DOKLER SO BILI LJUDJE ŠE AJDI*, NISO VEDELI, KAKO JE BOG SVET USTVARIL, PA SO SI PRIPOVEDOVALI TO TAKO, KAKOR JIH JE UČILA KRIVA VERA. MISLILI SO, DA JE BOG SPOČETKA SPAL. KO PA JE PRIŠEL ČAS, DA SE JE ZBUDIL IN SE JE ZAČEL OZIRATI (OKROG SEBE), JE NJEGOV PRVI POGLED USTVARIL NAŠO LEPO ZEMIJO, NJEGOV DRUGI POGLED NAŠE PRELJUBO SONCE, NJEGOV TRETJI POGLED NAŠO PRIJAZNO LUNO, VSAK POZNEJŠI POGLED PA BLEŠČEČO ZVEZDO. BOG SE JE ZAČUDIL NENAVADNIM REČEM, KI SO JIH USTVARILE NJEGOVE OČI, IN SI JIH JE HOTEL OGLEDATI. TODA ČIM DALJE JE PRIŠEL, TEM VEČ JE BILO ZVEZD, KER SO SE VSAK TRENUTEK ZA ENO POMNOŽEVALE. BOG SE JE NAVELIČAL POTOVANJA IN SE JE VRNIL NAZAJ NA NAŠO ZEMIJO. Z OBLIČJA MU KANE NA TLA KAPLJA POTU IN IZ TE KAPUJE SE JE RODIL PRVI ČLOVEK. USTVARJEN JE BIL IZ BOŽJEGA ZNOJA V VEČNI OPOMIN, DA SI MORA V POTU SVOJEGA OBRAZA SLUŽITI SVOJ KRUH.

*ajdi = pogani

§12.§

Stvarjenje ženske

BOG JE PRVI DAN USTVARIL NEBO IN ZEMLJO. POZNEJE JE NAREDIL SVET. TRETJI DAN JE UKAZAL, DA SO SE REKE SKUPAJ STEKALE. POTEM PA JE IZ PRSTI NAPRAVIL ADAMA. A OPAZIL JE, DA JE ČLOVEKU DOLGČAS, IN JE SKLENIL: "NAPRAVIL MU BOM ŠE TOVARIŠICO."

KO JE ADAM TRDNO SPAL, MU JE VZEL REBRO. IZ TEGA REBRA NAJ BI NASTALA ŽENSKA.

A OD NEKOD JE SKOČILA LISICA IN MU IZMAKNILA REBRO. BOG JE HITRO ZGRABIL IN JI ODTRGAL REP. (IZ NJEGA JE NATO USTVARIL EVO). ZATO SO DANES ŽENSKE TAKO ZVITE KOT ZVITOREPKE. □

Telo mu je Bog ustvaril iz zemlje, oči iz morja, kri iz rose, um iz oblakov, moč iz vetra, kosti iz kamna, lase iz trave, dih iz svetega duha.

RADENKOVIĆ, L., PRIPOVED POPA ILIJE ILJIĆA (1903), BOSNA

NORDIJSKA MITOLOGIJA

From the flesh of Ymir the world was formed,
from his blood the billows of the sea,
the hills from his bones, the trees from his hair,
the sphere of heaven from his skull.

-) Out of his brows the blithe Powers made
Midgarth for sons of men,
and out of his brains were the angry clouds
all shaped above in the sky.

(The Kettle is taken off the fire in Geirröd's hall.)

-) The favour of Uil and of all the Powers
to him touching first the fire!
For gods can enter the homes of men
when the kettle is raised from the hearth.

(The Treasures of the World.)

Went the Wielder's sons of old to build
Skidbladnir the wooden bladed,
best of all ships, for the bright god Frey,
ever bountiful son of Niörd.

Yggdrasil's ash, 'tis the best of trees,
but Skidbladnir of ships,
Odin of gods, Sleipnir of steeds,
Bifröst of bridges, Bragi of skalds,
Habrok of hawks and Garm of hounds.

HOMOLOGIJE (Bruce Lincoln)

TELESNI DELI / USTREZNI DELI KOZMOSA

- nebo je nekaj, kar nastane iz lobanje
- sonce nastane iz očesa
- luna nastane iz prsi
- oblaki so povezani z možgani
- veter je povezan s svetim duhom
- Usta so povezana z ognjem

SMO NADALJEVANJE KOZMOSA, SMO DELA NJEGA

- v večini je glava povezana z nebesi, popkom
- ozračje, zemlja bi bilo stopalo
- meso je povezano z zemljo
- kosti znotraj mesa so kamni
- oči so povezane s soncem
- mesec se povezuje z umom

40. Out of Ymir's flesh | was fashioned the earth,
And the ocean out of his blood;
Of his bones the hills, | of his hair the trees,
Of his skull the heavens high.

GRIMNISMAL ([HTTPS://SACRED-TEXTS.COM/NEU/POE/POE06.HTM](https://sacred-texts.com/neu/poe/poe06.htm),
22. 9. 2023)

Our bright light comes from the Lord,
The red sun from the face of god
The young shining moon from his breast,
The bright dawn from the eyes of God,
The sparkling eyes from his vestments,
The wild winds from the Holy Spirit.

From this our little Czars are on Earth:
From the holy head of Adam
From this princess and heroes come into being:
From the holy bones of Adam
From this are the orthodox peasants:
Form the holy knee of Adam.

Strong bones come from stones,
Our bodies from the damp earth.

POEM OF THE DOVE KING

Najpogostejše homologije

- Meso-zemlja
- Kost-kamen
- Lasje-rastline, drevo, gozd
- Kri-oceani, vode, reke, ogenj, rosa
- Urin-močvirje
- Pot/solze-morje
- Oči-sonce
- Um, razum-luna, mesec
- Lobanja, glava-nebesa (nekaj zunanjega univerzuma)

Teh devet homologacij predstavlja **TEMELJNE GRADNIKE V NARAVNEM SISTEMU FILOZOFIJE**

Identificiranje človeških delov s stvarmi v kozmosu - ALOMORFNOST

/.../ the bodily, material creation is of Ahriman („the Evil Spirit“). More precisely, the sky is from the skin, the earth is from the flesh, the mountains are from the bone, and the plants are from the hair of Kuni /.../ Kuni was the general of Ahriman’s army, who at the beginning of the first battle swallowed the light in the order to steal it from the god Ohrmazd („the wise Lord“). And in the second battle, [Ohrmazd] seized the demon Kuni and many demons, and he bound them on the sphere, and killed the demon Kuni. The macrocosm was created and made from her.

PAHLAVI TEKST

As a large he was, Atlas is made into a mountain; for his beard and hair
Are changed into forests, his hands and arms are ridges.
What had previously been his head is the utmost summit of the mountain,
And his bones become stone. Then grown great in all his parts,
He grew to immense size – thus you established it, o gods – and the sky
With all the stars rested upon.

METAMORPHOSES, TRANSFORMATION OF ATLAS

And on the sixth day I ordered my Wisdom to make man out of seven elements put together: his flesh from the earth, his blood from the dew and sun, his eyes from the abyss of the sea, his bones of stone, his thought from the speed of angels and from the cloud, his nerves and hair from the grass of the earth, his soul from my spirit and from the wind. And I gave him seven faculties: hearing to the flesh, vision to the eyes, smell to the soul, touch to the nerves, taste to the blood, endurance to the bone, and sweetness to the thought.

II ENOCH 30.8-9 (SLAVIC TRANSLATION, 16TH/17TH CENTURY)

Paralele v Enohovi knjigi

Zemlja: meso: sluh

Rosa: kri: okus

Sonce: oči: vid

Kamen: kosti: trajnost

Oblak: misel: milina

Trava: živci, lasje: dotik

Veter: duša: vonj

Skazanije popa Ilije Il'ića (rokopis, Bosna)

(najverjetnejši vir: bizantinski apokrif)

Telo mu je Bog stvorio od zemlje, oči od mora, krv od rose, um od oblaka, snagu od vetra, kosti od kamena, kosu od trave, duh od svetog duha.

God made the first man, that was Adam, from eight transformations: the bone from the stone, the flesh from the earth, the blood from the water, the heart from the wind, the thought from the clouds, the sweat from the dew, the locks (of hair) from the grass, the eyes from the sun, and then he blew in the holy breath (or. Spirit), and then he made Eve, Adam's love, from his rib.

OLD FRISIAN CODE OF EMSIG (15TH CENTURY)

Irish extract of the thirteenth or fourteenth century (British Museum Additional MS. 4783, folio 7a):

There is this to be known concerning the creation of Adam: (he was made) from seven parts. The first part is from the earth, the second part from the sea, the third part from the sun, the fourth part from the clouds, the fifth part from the wind, the sixth part from stones, the seventh part from the Holy Spirit [, the eighth part from the light in the deep].

The part of earth, that is the body of a man. The part of the sea, that is the blood of a man. The part of the sun is his face and countenance; the part of cloud, his thought; the part of wind, the breath of a man; the part of stones, his bones; the part of the Holy Spirit, his soul. The part made from the light in the deep, that is his Christianity.

If the earthliness should be dominant in a man, he is sluggish; if the sea, he is unsteady; if the sun, he is fair and lively; if the cloud, he is light and foolish; if the wind, he is renowned and hotheaded; if the stone, he is hard in discussions and greedy and a thief; if the Holy Spirit, he is lively, generous, and full of grace from the divine scriptures; if the light, he is a joyful and fortunate man.²¹

Bes“da treh“ svjatitelej

And thus the God made Adam's body out of eight parts composed in four. The first part is of the earth, which is the lowliest of all parts. The second is of the sea, which is blood and wisdom. The third is of the sun, which is beauty and eyes for him. The fourth is of the celestial clouds, which are thought and weakness. The fifth is of the wind – that is air – which is breath and envy. The sixth is of stones, that is firmness. The seventh is of the light of this world, which is made into flesh, that is humility and sweetness. The eighth part is of the Holy Spirit, placed in men for all that is good, full of zeal – that is the foremost part.

Zemlja:	telo:	lenoba, počasnost (sluggishness)
Morje:	kri:	nestabilnost, neodločnost (unsteadiness)
Sonce:	obraz:	lepota, življenje (fairness, life)
Oblak:	misel:	brezskrbnost (foolishness, lightheartedness)
Veter:	dih:	slava, vročekrvnost (fame, hotheadedness)
Kamenje:	kosti:	trdnost, pohlep, kraja (hardness, greed, thievery)

VPRAŠANJA IN ODGOVORI (Romunski tekst), 1809

From how many parts did God make man?

From eight parts: the body from soil; bones from stones; blood from dew; eyes from sun; thoughts from clouds; breath from wind; intellect from moon; the gift of Prophecy from the Holy Spirit.

Kozmogonska tradicija: iz telesa prvotnega bitja nastane fizični univerzum, kozmos

Antropogonska tradicija: iz sveta se ustvari še človek, elementi fizične stvaritve, ustvari se od kozmosa dalje. Gre za konstitucijo iz delčkov.

Vmesna faza je **sociogonska faza** – ni ne kozmogonska ne antropogonska; gre za **homologije**, a ne vemo, od kje (kosti-gore, lasje-rastline – samo nakaže na homologije, ki so očitno stvar tradicije) – večno kroženje, cikličnost homologij (oči-pogled-sonce-pogled-oči-pogled-...).

Kozmogonija in antropogonija sta v večnem kroženju, sta dve fazi istega cikličnega procesa; deli obeh ustvarjajo kozmologijo.

*ritualno žrtvovanje = ponovitev kozmogonskega dejanja, gre za ponovitev prvotnega uboja

(each person has) skin like the sky, flesh like the earth, bone like the mountains, veins like rivers, blood in his body like water in the seas, and belly like the ocean, and hair like plants – there where the hair grow more like a thicket – the essence of the body (marrow) like metal, ... breath drawn in and out like the wind ... the peak of the head and the brain like (the realm of) endless light, the head like heaven, the two eyes like the sun and moon.

BUDAHIŠN 28.4

(The Self) heated that one (i.e., Puruṣa, "Man"). When it was heated, its mouth broke off, like an egg. From the mouth, there was speech;

from speech, fire. Its nostrils broke off. From the nostrils there was breath; from breath, wind. Its eyes broke off. From the eyes, there was vision; from vision, the sun. Its ears broke off. From the ears, there was hearing; from hearing, the four quarters. Its skin broke off. From the skin, there was bodily hair; from the bodily hair, plants and trees. Its heart broke off. From the heart, there was mind; from mind, the moon. Its navel broke off. From the navel, there was the downward (anal) breath; from the downward breath, death. Its penis broke off. From the penis, there was semen; from semen, the waters.

Mouth → Speech → Fire
Nose → Breath → Wind
Eyes → Vision → Sun
Ears → Hearing → Cardinal Directions
Skin → Hairs → Plants & Trees
Heart → Mind → Moon
Navel → Downbreath → Death
Penis → Semen → Water

4. ESHATOLOŠKI MITI

ESHATOLOŠKI MITI = MITI O KONCU SVETA

Različni konci sveta:

- konec (Biblija)
- ciklična koncepcija časa: rojstvo-propad-ponovno rojstvo

Predstava o koncu sveta je na nek način odslikava začetka sveta: za konec in začetek je značilen kaos = pogosto vodovje; zato je tudi značilna ideja o vesoljni poplavi -> vesoljni potop:

Voda je na začetku izvora sveta, voda je temelj stvarjenja in se pojavlja v mitu o koncu sveta

a) Smrt človeštva / univerzuma: vesoljni potop

Mit o vesoljnem potopu, razširjen v Mezopotamiji

Kralj Zisudra je skromen dober ponižen. Opozorjen je, da so se bogovi odločili za vesoljni potop. Dobi navodila, kako naj zgradi barko. Sedem dni in noči pada dež. Ko se končno spet pojavi sonce, se Zisudra vrže na obraz pred sončnega boga. Povišan je v božanstvo in prestavljen v raj – Dilmum.

Akadski mit: vesoljni potop preživi Utnapištim

Ep o Gilgamešu (nastal pri Akadcih, nekaj menda pri Sumerjih)

- razlogi za potop so človeški grehi in upehanost sveta

Tipi mitov o koncu sveta naj bi bili **monogenetski**. Obstaja seveda možnost, da so se katastrofalne poplave res zgodile.

74. A MYTH OF THE DELUGE FROM ANCIENT INDIA

(*'Shatapatha-Brāhmaṇa,'* 1, 8, 1-6)

1. In the morning they brought to Manu water for washing, just as now also they (are wont to) bring (water) for washing the hands. When he was washing himself, a fish came into his hands.

2. It spake to him the word, 'Rear me, I will save thee!' 'Wherefrom wilt thou save me?' 'A flood will carry away all these creatures: from that I will save thee!' 'How am I to rear thee?'

3. It said, 'As long as we are small, there is great destruction for us: fish devours fish. Thou wilt first keep me in a jar. When I outgrow that, thou wilt dig a pit and keep me in it. When I outgrow that, thou wilt take me down to the sea, for then I shall be beyond destruction.'

4. It soon became a *ghasha* (a great fish); for that grows largest (of all fish). Thereupon it said, 'In such and such a year that flood will come. Thou shalt then attend to me (i.e. to my advice) by preparing a ship; and when the flood has risen thou shalt enter into the ship, and I will save thee from it.'

5. After he had reared it in this way, he took it down to the sea. And in the same year which the fish had indicated to him, he attended to (the advice of the fish) by preparing a ship; and when the flood had risen, he entered into the ship. The fish then swam up to him, and to its horn he tied the rope of the ship, and by that means he passed swiftly up to yonder northern mountain.

6. It then said, 'I have saved thee. Fasten the ship to a tree; but let not the water cut thee off whilst thou art on the mountain. As the water subsides, thou mayest gradually descend!' Accordingly he gradually descended and hence that (slope) of the northern mountain is called 'Manu's descent.' The flood then swept away all these creatures, and Manu alone remained here.

Ovid, metamorfoze

VESOLJNI POTOP

Jupiter že se namenil je bliske čez svet razsejati,
véndar se zbal je, da ne bi od tolikih ognjev se vnelo
sveto nebo, da ne bi se os svetovja zažgala.
Hkrati se spomni, da v knjigah usode je dana napoved:
čas bo prišel, ko zemlja, morjé, ko nebesna palača
v ognju gorela bo, zgradba sveta bo ogrožena v stiski.
Spravil je kopja, skovana v rokáh orjaških Kiklopov,
kazen drugačno izbral — človeški rod bo pogúbil
v silnih vodáh, z oblakov neba poslal bo deževje.

Burjo takoj zapreti je dal v Eolovo špiljo,
z njo tudi druge vetrove, ki goste oblake podijo,
Juga samo je odvezal, da zletel je z mokrimi krili,
Jugo, ki črna temà pokriva mu mračno obličje,
brado oblaki težé, rosé se lasje osiveli,
čelo pokriva meglà, od obleke in kril se cedi mu.
Kadar pa stisne s pestjo oblake, ki z njega visijo,
grom zagrmi, z nebá se vlijejo gosti nalivi.
Iris, glasnica Junone, oblečena v pisane barve,
z zemlje zajema vodó in hrano dovaja oblakom.

Žetev je vsa poležana, up kmetov v solzáh je propadel,
dolgega leta napor brez sadu je v hipu uničen.
Jupitra jeza z nebesnim dežjem še ni potešena,
sinji mu brat prihiti na pomoč še s svojim vodovjem.
Reke pokliče; ko vstopijo v hišo kraljevo, jim reče:
»Časa izgubljal ne bom, da govoril bi govor hrabrilni.
Svoje moči razlijte povsod! Takoj mi odprite
vrata vseh svojih domov na stežaj, odstraníte jezove,
vajeti svojim vodám popustíte! Takó je povelje!«

Reke se vrnejo, svojim studencem izvire zrahljajo,
v neukrotljivem se diru valijo do morske gladine.
Sam pa s svojim trizobom udari v zemljó, da se zemlja
strese, in v silnem potresu vodám odprejo se pota.
Reke, razlite čez breg, drvijo čez polja prostrana,
s sabo valijo posevke in drevje, živino in kmete,
hiše, svetišča, in sredi svetišč tudi kipe bogovske.
Kjer kaka hiša ostala je, silnemu zlu kljubovala,
večji je val prihrumel in krov ji visoki zagrní,
stolpi celó so kmalu izginili v silnih vrtincih.
Že med morjem in kopnim biló ni nobene razlike,
vse je morje biló, široko vodovje brezbrežno.

Tukaj se nekdo povzpél je na grič, tam oni je sedel
v čolnič ukrivljen in z vesli udarja, kjer pravkar veslal je.
Onile plove čez polja, čez krov potopljene kmetije,
tale pa ribe lovi na vrhu visokega bresta.
Tu po naključju se v travnik zelen je zapičilo sidro,
tam čez vinograd, čez trte drsi usločena ladja.
Kjer so vitke kozíce še ravnokar smukale travo,
tam raztegujejo zdaj zavaljenih se tjúlenjev gmote.
V gaje in mesta in hiše človeške, na dnu potopljene,

zdej Nereide strme; delfin se sprehaja po gozdu,
v veje visoke zadeva, zaganja se v hrastova debla.
Sredi ovac plava volk, valovi rumenkaste leve,
tigre valé; ne pomaga z močjo čekanov si veper,
noga poskočna ne reši jelena, ki val ga ujel je.
Ptica, ki dolgo iskala je košček zemljé, da bi sedla,
s trudno perutjo v valove morjá naposled omahne.
Morje z brezmejno močjo je holme in griče prekrilo,
novi valovi so tudi vrhove gora zagrnili.
Val je večino uplenil; a komur je val prizanesel,
tega s pomanjkanjem hrane ukrotíla je lakota dolga.

Bog se odloči pokončati hudobno človeštvo

5 Gospod pa je videl, da na zemlji narašča človekova hudobija in da je vse mišljenje in hotenje njegovega srca ves dan le hudobno.

6 Gospodu je bilo žal, da je naredil človeka na zemlji, in bil je žalosten v svojem srcu.

7 Rekel je torej Gospod: »Izbrisal bom človeka, ki sem ga ustvaril, s površja zemlje, ljudi in živino, laznino in ptice neba, kajti žal mi je, da sem jih naredil.«

8 Noe pa je našel milost v Gospodovih očeh.

9 To je Noetov rodovnik. Noe je bil pravičen mož, popoln sredi svojega rodu. Noe je hodil z Bogom.

10 Noetu so se rodili trije sinovi: Sem, Ham in Jafet.

11 Zemlja pa je bila vedno bolj sprijena pred Bogom in polna nasilja.

12 Bog je pogledal na zemljo in glej, bila je pokvarjena; vse meso je spridilo svojo pot na zemlji.

13 Bog je rekel Noetu: »Sklenil sem, da je prišel konec vsega mesa, kajti napolnili so zemljo z nasiljem, zato, glej, jih bom uničil z zemljo vred.«

Priprave na rešitev

14 »Ti pa si izdelaj ladjo iz cipresovega lesa. Narêdi jo z več prostori in jo od znotraj in od zunaj premaži z zemeljsko smolo.

15 Takole jo narêdi: ladja naj bo dolga tristo komolcev, široka petdeset in visoka trideset komolcev.

16 Zgoraj naredi ladji streho, en komolec nad njo jo postavi, in ob strani napravi vhod v ladjo. Narêdi jo tako, da bo imela spodnji, srednji in zgornji oddelek.

17 Glej, zlil bom vode potopa na zemljo, da uničim vse meso pod nebom, v katerem je dih življenja. Vse, kar je na zemlji, bo preminilo.

18 S teboj pa sklepam zavezo. Pojdi torej v ladjo ti in s teboj tvoji sinovi, tvoja žena in žene tvojih sinov!

19 In od vseh živali, od vsega mesa, spravi po dvoje v ladjo, da bodo skupaj s teboj ostale pri življenju! Naj bodo samci in samice!

20 Od ptic po njihovih vrstah, od živine po njenih vrstah in od vse laznine na zemlji po njenih vrstah, od vsake vrste naj po dve živali prideta k tebi, da bodo ostale pri življenju.

21 Ti pa si vzemi vsakršnega živeža, kar boš potreboval za hrano, in ga spravi pri sebi, da se boste mogli hraniti ti in oni.«

22 Noe je to storil; prav tako, kakor mu je Bog zapovedal, tako je storil.

SVETO PISMO, STARA ZAVEZA, MOJZES, 1. KNJIGA

b) Smrt človeka in posmrtno življenje (sumerska mitologija)

- Sumeri so bili prepričani, da je človek ustvarjen, da bi služil bogovom; ne ukvarjajo se z vprašanjem svobodne volje; verjamejo, da gre človek po smrti v spodnji svet, kjer je življenje bedno in je brez povratka.

- Mit o Gilgamešu in spodnjem svetu
- Mit o verovanju v reko, ki požira ljudi
- Mit: spust Inane na spodnji svet/oni svet (spodnjemu svetu vladata Ereškigal in njen mož); mrtvi so urejeni v neko hierarhijo

MITI O IZVORU SMRTI

4 TIPI MOTIVOV O IZVORU SMRTI (Frazer):

1. tip: DVA SLA
2. tip: RASTOČA / PADAJOČA LUNA
3. tip: KAČA IN ODVRŽENA KOŽA / ZGODBA O LEVITVI
4. tip: BANANINO DREVO

a) Dva odposlanca naj bi po naročilu boga predala sporočilo o ne/smrtности, npr. dve živali, ena naj bi nosila sporočilo o smrtности, druga o nesmrtnosti. Po navadi pride nesmrtna žival prej, zmaga pa smrtna – hitrost simbolizira neko nasilje, smrt.

-> D. Zahan: strukturni nesporazum: bogovi smrt povezujejo s hitrostjo, življenje pa s počasnostjo; bogovi pozabljajo, da je pri ljudeh obratno in zaupajo vest o nesmrtnosti počasni živali

b) tema popačenega sporočila: božanstvo želi sporočilo o nesmrtnosti, zaupa ga živali, ki pa zaradi nepozornosti, neumnosti pozabi na vsebino sporočila in ga spremeni tako, da mu spremeni smisel: Grmičarji: luna prenaša sporočila: luna trdi, da bo nesmrten, on trdi, da bo umrl; luna izgubi potrpljenje in ga udari ter razkosa ustnico; postane zajec.

DVA SLA

Verovanje, da živali, s tem, ko odvržejo svojo kožo, obnovijo svojo mladost in nikoli ne umrejo
Ljudje so včasih odvrgli kože in se levili, zaradi ene napake posameznika (npr. otrok ni prepoznal mame),
morajo od takrat naprej ljudje umirati, niso več nesmrtni
Primer: Melanezijski mit „The cast skin“

KAČA IN ODVRŽENA KOŽA / ZGODBA O LEVITVI

Tip odvržene kože

THE CAST SKIN: A MELANESIAN MYTH

At first men never died, but when they advanced in life they cast their skins like snakes and crabs, and came out with youth renewed. After a time a woman growing old went to a stream to change her skin. She threw off her old skin in the water, and observed that as it floated down it caught against a stick. Then she went home, where she had left her child. The child, however, refused to recognize her, crying that its mother was an old woman not like this young stranger; and to pacify the child she went after her cast integument and put it on. From that time mankind ceased to cast their skins and died.

Ljudje so opazovali naravo, opazili so, da je luna nekaj časa na nebu, potem pa je ni – v principu je človek nesmrten, na življenje so gledali greš/prideš

RASTOČA / PADAJOČA LUNA

Tip rastoče in padajoče lune

70. THE MOON AND RESURRECTION: AN AUSTRALIAN MYTH

In one of the Wotjobaluk legends it is said that at the time when all animals were men and women, some died, and the moon used to say, 'You up-again,' and they came to life again. There was at that time an old man who said, 'Let them remain dead.' Then none ever came to life again, except the moon, which still continued to do so.

A. W. Howitt, *The Native Tribes of South-East Australia* (London, 1904), p. 429

Kamen simbolizira nekaj večnega. Banana je rastlina, ki odmre. Vedno imamo neko pomoto, da človek postane smrten – napačna odločitev: namesto kamna izbere banano.
Primer: Indonezija, The stone and the banana

BANANINO DREVO

Tip bananinega drevesa

69. THE STONE AND THE BANANA: AN INDONESIAN MYTH

Thus the natives of Poso, a district of Central Celebes, say that in the beginning the sky was very near the earth, and that the Creator, who lived in it, used to let down his gifts to men at the end of a rope. One day he thus lowered a stone; but our first father and mother would have none of it and they called out to their Maker, 'What have we to do with this stone? Give us something else.' The Creator complied and hauled away at the rope; the stone mounted up and up till it vanished from sight. Presently the rope was seen coming down from heaven again, and this time there was a banana at the end of it instead of a stone. Our first parents ran at the banana and took it. Then there came a voice from heaven saying: 'Because ye have chosen the banana, your life shall be like its life. When the banana-tree has offspring, the parent stem dies; so shall ye die and your children shall step into your place. Had ye chosen the stone, your life would have been like the life of the stone changeless and immortal.' The man and his wife mourned over their fatal choice, but it was too late; that is how through the eating of a banana death came into the world.

J. G. Frazer, *The Belief in Immortality*, I (London, 1913),
pp. 74-5, quoting A. C. Kruijt

Sveto pismo, Mojzesova knjiga 2

Gospod Bog je zasadil vrt proti vzhodu v Edenu in je tja postavil človeka, katerega je bil izoblikoval. Gospod Bog je dal, da je iz zemlje pognalo vsakovrstno drevje, prijetno za pogled in dobro za jed, tudi ***drevo življenja*** v sredi vrta in ***drevo spoznanja dobrega in hudega***. (...) Gospod Bog je vzel človeka in ga postavil v edenski vrt, da bi ga obdeloval in varoval. Gospod Bog je človeku zapovedal in rekel: »Z vseh dreves v vrtu smeš jesti, le z **drevesa spoznanja dobrega in hudega** nikar ne jej! Kajti na dan, ko bi jedel z njega, boš gotovo umrl.

Adam in Eva živita v raji - ne smeta jesti z drevesa spoznanja – zavede ju kača – Eva odtrga sadež in jesta – Bog ju izžene iz raja

* 2 drevesi: drevo spoznanja (drevo dobrega in hudega) / drevo življenja (daje nesmrtnost) -> predvideva se, da gre za 2 zgodbi o koncu življenja(Frazer)

* spoj dveh tipov mita.

O levitvi

Popačeno sporočilo

ADAM IN EVA

- Eliade Mircea: Essential sacred Writings from around the world. Bruce Lincoln: Myth, Cosmos, and Society, Indo-European Themes of Creation and Destruction. 1-40.
- James G. Frazer: The Fall of Man. V: A. Dundes: Sacred Narrative. 72-97.

PRIPOROČENA LITERATURA